

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

МАРКОВИЧ ТАІСІЯ ГЕННАДІЇВНА

УДК 336.078.3 (043.3)

**ОЦІНКА КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ
КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ-ЕКСПОРТЕРІВ**

Спеціальність 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Житомир – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному університеті «Житомирська політехніка» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент
Мельниченко Олександр Віталійович
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
професор кафедри економіки підприємства,
обліку і аудиту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Саух Ірина Василівна
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри міжнародного туризму
та країнознавства
кандидат економічних наук, доцент
Мулик Ярославна Ігорівна
Вінницький національний
аграрний університет,
доцент кафедри аудиту та державного
контролю

Захист відбудеться “19” грудня 2019 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.052.01 у Державному університеті «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська 103, конференц-зала (2 поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного університету «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська 103.

Автореферат розісланий “19” листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
д.е.н., проф.

О. А. Лаговська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі суттєво уповільнилися процеси банківського кредитування вітчизняної економіки. На зазначений процес має вплив багато негативних факторів, зокрема: воєнні дії на частині території країни, політична та економічна кризи створюють умови невизначеності та складності прогнозування майбутніх ризиків, їх розміру та організації ефективного процесу управління. У пошуках ефективних запобіжників кризових явищ у банківській системі, спираючись на міжнародний досвід та рекомендації, регулятор розробляє нормативно-правові акти, що регулюють процеси управління кредитним ризиком в банках, зокрема, забезпечують його покриття достатнім обсягом регулятивного капіталу. Застосування з 2016 р. Національним банком нових підходів до управління кредитним ризиком у банківській системі на сьогодні характеризується неоднозначними результатами. Як позитивні зміни слід відмітити визначення поняття кредитного ризику, порядку його розрахунку та повного покриття. Водночас, залишилося не регламентованим поняття кредитоспроможності позичальника, а процес її оцінки зводиться до аналізу фінансового стану за обмеженим переліком фінансових коефіцієнтів. Також серед недоліків методики, запровадженої Національним банком, варто зазначити неврахування якісних показників, кредитної історії та інших особливостей конкретного клієнта. Зокрема здійснення ним експортної діяльності, особливо враховуючи той фактор, що частка експорту у ВВП України у 2018 р. склала 44 %.

Таким чином, усунення зазначених й інших недоліків потребує подальшого удосконалення теоретико-методологічних положень оцінки (аналізу) кредитоспроможності позичальників, визначення впливу здійснення експортної діяльності на спроможність позичальника виконувати свої зобов'язання.

Проблемні питання теорії та методики оцінки кредитоспроможності позичальника досліджували провідні іноземні та вітчизняні вчені: Т. Андрушків, Е. Альтман, Г. Азаренкова, Е. Брігхем, Т. Васильєва, О. Васюренко, В. Вітлінський, В. Виговський, Н. Виговська, Н. Внукова, О. Вовчак, В. Галасюк, Л. Гапенські, А. Герасимович, О. Дзюблюк, А. Єпіфанов, І. Замула, Т. Карлін, М. Кроухі, А. Крутова, О. Лаврушин, А. Макмін, А. Мельниченко, В. Міщенко, А. Мороз, О. Непочатенко, О. Олійник, О. Петрук, Л. Примостка, П. Рассел, М. Роберт, П.С. Роуз, Г. Савицька, М. Савлук, Б. Самородов, Дж. Сінкі, Т. Смовженко, О. Терещенко, С. Хасянова, І. Шкільник та інші. Однак, незважаючи на значний науковий доробок вчених, невирішеними залишаються питання оцінки кредитоспроможності позичальника із врахуванням виду його діяльності. Існує об'єктивна необхідність у формуванні та розвитку інноваційних моделей оцінки кредитоспроможності позичальника, удосконаленні його методичного забезпечення в напрямку врахування вітчизняної практики банківництва та зарубіжних досвіду. Потребують додаткових досліджень дискусійні питання нормативної регламентації оцінки кредитоспроможності позичальника та

розробка напрямів її удосконалення на національному рівні. Таким чином, необхідність дослідження питань удосконалення оцінки кредитоспроможності підприємств з врахуванням виду діяльності позичальника обумовлюють вибір теми, мети та завдань дисертаційної роботи, свідчить про її актуальність, теоретичну та практичну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Житомирського державного технологічного університету за темами: «Організаційно-методичні аспекти управління активами та пасивами комерційного банку» (номер державної реєстрації 0113U003688). У межах теми автором проведені дослідження, пов'язані з уточненням методів управління кредитним ризиком на рівні окремої позики; «Аналіз ринку інноваційних банківських продуктів і послуг» (номер державної реєстрації 0113U001319). У межах теми автором проведені дослідження, пов'язані з розробкою моделі оцінки рівня кредитоспроможності позичальника-експортера із застосуванням інструментарію нечіткої логіки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методичних та організаційних положень оцінки кредитоспроможності підприємства-експортера та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на її удосконалення.

Для досягнення визначеної мети у процесі дослідження вирішувались такі завдання:

- поглибити теоретичні засади кредитоспроможності на підставі оцінки наукових підходів до розкриття її змісту;
- проаналізувати основні моделі оцінки кредитоспроможності позичальника та визначити перспективи їх впровадження у вітчизняну банківську практику;
- запропонувати порядок вибору методологічного підходу до формування методики оцінки кредитоспроможності позичальника-експортера;
- проаналізувати сучасний стан кредитної активності комерційних банків та виявити основні проблеми використання діючої моделі оцінки кредитоспроможності вітчизняними комерційними банками;
- виявити концептуальні засади трансформації діючої моделі оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників комерційних банків;
- сформувати методичні підходи експрес-аналізу кредитоспроможності підприємств-експортерів на основі комплексних методик;
- обґрунтувати методичний інструментарій та удосконалити методику поглибленого аналізу кредитоспроможності підприємств-експортерів із застосуванням теорії нечітких множин;
- удосконалити діючий порядок визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями;
- уточнити організаційне забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника-експортера на рівні комерційного банку та напрями удосконалення її регламентації в нормативних актах різних рівнів.

Об'єктом дослідження є оцінка банком кредитоспроможності підприємства-експортера.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та організаційні засади аналітичної оцінки банком кредитоспроможності підприємства-експортера на основі комплексних методик аналізу.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є загальнофілософські та загальнонаукові методи пізнання явищ та процесів при організації банківського кредитування. У процесі дослідження теоретичних аспектів оцінки кредитоспроможності підприємств-експортерів використано методи аналізу, синтезу та порівняння – для деталізації об'єкта дослідження; логічне узагальнення та наукова абстракція – при уточненні категоріально-понятійного апарату дослідження; історичний і діалектичний – для аналізу розвитку методичних підходів до оцінки кредитоспроможності; статистичний – для аналізу якості кредитного портфеля комерційних банків; інструментарію нечіткої логіки – для розробки комплексної моделі, яка враховує вплив якісних факторів на визначення рівня кредитоспроможності; методи абстрагування та прогнозування – для уточнення порядку визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти у сфері регулювання банківської діяльності та організації оцінки кредитоспроможності підприємств, рекомендації Базельського комітету I, II та III, звіти НБУ, матеріали Державної служби статистики України, дані Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, банківські документи, звітність підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних та організаційних положень оцінки кредитоспроможності позичальника на основі комплексних методик аналізу та розробці практичних рекомендацій, спрямованих на їх удосконалення.

До найбільш суттєвих результатів, які характеризують наукову новизну, належать:

удосконалено:

– дефініцію «кредитоспроможність» як комплексного оціночного показника, який розкриває здатність одержання кредиту потенційним позичальником відповідно до вимог конкретних умов за договором, в контексті реалізації можливостей і забезпечення інтересів кредитора. Уточнене поняття створює теоретичне підґрунтя для удосконалення комплексних моделей оцінки кредитоспроможності підприємства з врахуванням якісних показників, серед яких є сфера діяльності (експорт) як один з визначальних факторів;

– методологічні вимоги до існуючих моделей оцінки кредитоспроможності підприємства. Вони дозволяють через комплексне поєднання кількісних і якісних показників вирішити триєдину задачу, яка висувається перед кредитоспроможністю через мету її визначення: для вирішення концептуального питання про встановлення кредитних відносин між сторонами; як частини управління кредитною діяльністю банку; важливим показником для ефективного управління ризиками в системі банківського

менеджменту;

– обґрунтування правомірності та потреби врахування зовнішньоекономічної (експортної) діяльності підприємств – потенційних позичальників банків в методиці для визначення розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями за такими напрямками: спосіб визначення рейтингу потенційного позичальника, що застосовується в банківській системі, на рівні моделі оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника (через визначення переліку), порядок визначення розміру кредитного ризику засновані на альтернативних методах, наприклад, інструментарії нечіткої логіки;

– підходи до вибору методу аналітичного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника та виявлено можливості їх імплементації у практику вітчизняних банків, в результаті чого доведено перспективність впровадження методу внутрішнього рейтингування, орієнтованого на формування комплексного показника кредитоспроможності, що розраховується за допомогою інструментарію нечіткої логіки. Це сприятиме підвищенню надійності оцінки кредитного ризику;

– склад та зміст інформаційного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника шляхом врахування експортної діяльності в анкеті-заявки позичальника та його кредитній історії. Така пропозиція дозволить підвищити достовірність кредитного рейтингу клієнта банку за рахунок більш точної та деталізованої інформації про потенційного позичальника;

– методичний підхід до застосування експрес-аналізу та його базові чинники щодо позичальників, основною для яких є експортна діяльність. Виділені чинники дозволили сформувати модель, особливістю якої є використання експертно-аналітичної інформації для прогнозу рівня кредитоспроможності потенційних позичальників-експортерів. Застосування експрес-аналізу дозволяє уникнути втрат часу та інших ресурсів на проведення детального аналізу кредитоспроможності потенційно некредитоспроможних позичальників;

– методичні засади аналітичного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника шляхом розробки комплексної моделі, яка враховує вплив експортної діяльності підприємства на формування рівня кредитоспроможності. На основі інноваційних методів дослідження (інструментарій нечіткої логіки), з врахуванням кількісних і якісних показників, запропоновано модель аналітичного забезпечення оцінки кредитоспроможності, відмінність якої від існуючих полягає у можливості прямого визначення рівня кредитоспроможності;

– редакцію окремих розділів та статей діючих нормативних актів шляхом доповнення понятійного апарату термінами «кредитоспроможність позичальника банку», розширення можливостей введення до методики визначення рівня фінансового стану позичальника якісних показників та показників, що характеризують експортну діяльність підприємства при розрахунку кредитного ризику.

дістало подальший розвиток:

– склад та зміст внутрішньобанківських документів з оцінки кредитних ризиків та кредитоспроможності позичальника-юридичної особи з врахуванням впливу експортної діяльності в напрямку розширення інформаційної бази для оцінки. Уточнено: анкету-заявку потенційного позичальника та загальний перелік документів, необхідний для здійснення належного аналізу з врахуванням впливу окремо чинника експорту на формування комплексного показника.

Практичне значення одержаних результатів Основні положення та пропозиції одержані автором в дисертації, доведено до рівня методичних та практичних розробок, що мають цінність для банків при визначенні кредитоспроможності позичальника-юридичної особи та спрямовані на покращання функціонування вітчизняних комерційних банків. Основні пропозиції за результатами дисертаційної роботи впроваджено в практику:

– методичні рекомендації щодо експрес-аналізу з визначення кредитоспроможності потенційного позичальника банку, що здійснює експортну діяльність (ТОВ «Житомирський картонний комбінат», довідка б/н від 01.10.2019 р.);

– методичні рекомендації щодо впровадження комплексної моделі оцінки кредитоспроможності позичальника, яка враховує вплив експортної діяльності підприємства на формування рівня цього показника (ЖОД АБ «Укргазбанк», довідка № 508/269/2019 від 25.09.2019 р.).

Пропозиції з удосконалення оцінки кредитоспроможності підприємств-експортерів використано під час розробки навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Гроші, кредит і банківництво», «Операції банків та небанківських кредитних установ» (Державний університет «Житомирська політехніка», довідка № 44-19.06/1122 від 15.10.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі відображені в ній висновки та положення наукової новизни, які виносяться на захист, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистої роботи здобувача, що полягають у дослідженні сукупності питань, пов'язаних з оцінкою кредитоспроможності підприємств на основі комплексних методик аналізу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на 6-ти міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, що відображено в публікаціях [9-14].

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 14 працях, загальним обсягом 6,94 друк. арк., у тому числі: 6 – у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз, 2 – у періодичних наукових виданнях держав Європейського Союзу; 6 – тез доповідей на конференціях. Особисто здобувачеві належить 6,15 друк. арк. Публікації повною мірою відображають основні результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із титульного аркуша, анотації (включаючи список публікацій здобувача), змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації викладено на 254 сторінках комп'ютерного тексту, обсяг основної частини – 184 сторінок. Робота містить 22 таблиць (32 сторінках), 28 рисунків (26 сторінках) та 8 додатків. Список використаних джерел налічує 206 найменування на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

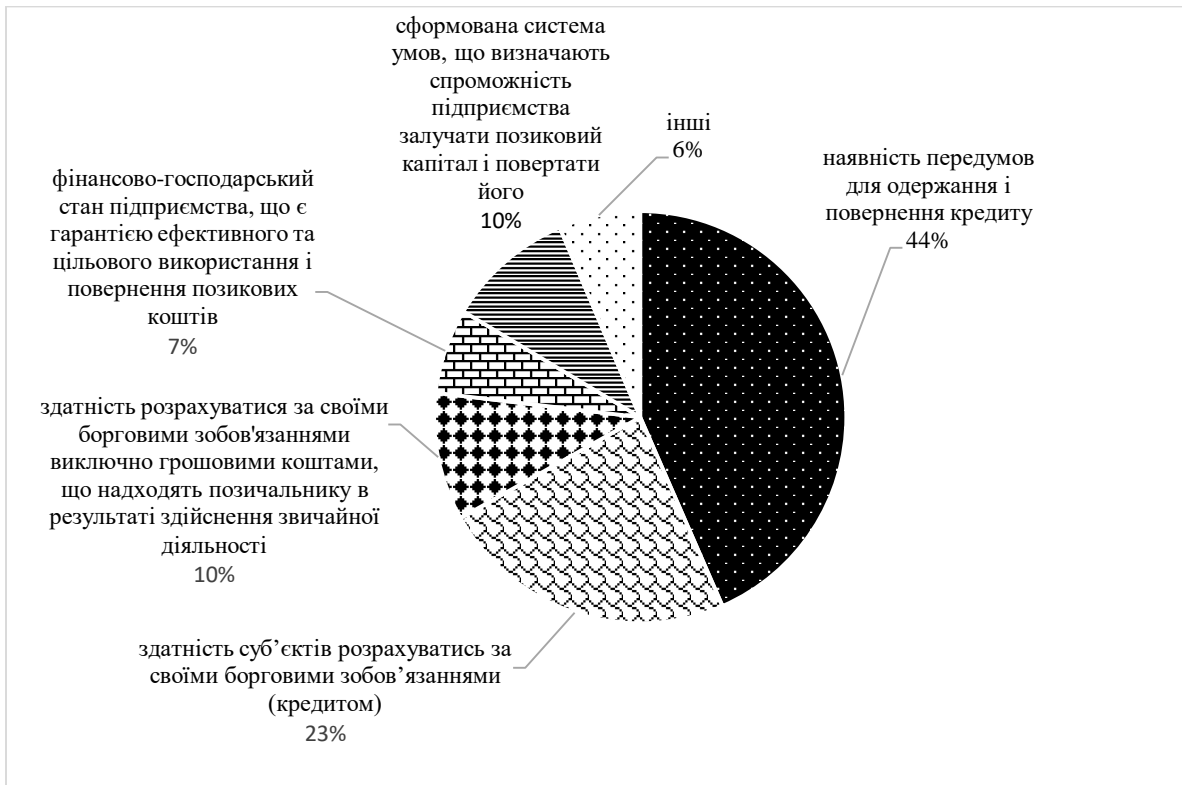
У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі **“Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності підприємств-експортерів”** проаналізовано наукові підходи до сутності оцінки кредитоспроможності, генезис формування методології оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання, вплив експортної діяльності на оцінку кредитоспроможності підприємства.

На сьогоднішні позиції вчених щодо сукупності аналітичних показників та критеріїв, покладених в основу методичного інструментарію оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання, їх подальшої інтерпретації для прийняття управлінських рішень щодо ефективності кредитного проекту, містять суттєві розбіжності. Відсутність єдиного підходу до вирішення методичних та організаційних питань оцінки кредитоспроможності частково пов'язана з концептуальними розбіжностями у тлумаченні поняття «кредитоспроможність», суперечливістю наукових поглядів щодо розкриття його сутності, штучними обмеженнями критеріїв і показників, покладених в основу оцінки, неоднозначністю трактування результатів оцінки кредитоспроможності.

Здійснене вивчення наукових підходів до поняття «кредитоспроможність» свідчить про їх широкий діапазон, тому за допомогою контент-аналізу здійснено групування, що дозволило узагальнити найбільш важливі характеристики поняття, яке розглядається рис.1. В результаті дослідження було з'ясовано, що кредитоспроможність є комплексним оціночним показником, який розкриває здатність одержання кредиту потенційним позичальником відповідно до вимог конкретних умов за договором, в контексті реалізації можливостей і забезпечення інтересів кредитора. Таке визначення дефініції кредитоспроможності передбачає індивідуальний підхід до оцінки кожної потенційної кредитної операції, коли, зокрема, у клієнта банку враховується здійснення ним зовнішньоекономічної діяльності та її напрямку.

Рис. 1. Контент-аналіз визначень поняття «кредитоспроможність»

Зазначена дефініція впливає з ролі кредитоспроможності в практиці господарювання та відповідних методологічних підходів, які залежать від трьох взаємопов'язаних елементів: по-перше, кредитоспроможність є похідним поняттям від категорії кредиту, а тому вона вже враховує такі характеристики як поверненість, платність, строковість, забезпеченість та цільовий характер; по-друге, кредитоспроможність є частиною управління кредитною діяльністю банку. За даної передумови банк для видачі кредиту змушений розглядати кредитоспроможність потенційного позичальника у більш широкому розумінні з врахуванням комплексу (об'єктивних і суб'єктивних) характеристик; по-третє, кредитоспроможність є важливим показником для ефективного управління ризиками в системі банківського менеджменту.

Дослідження генезису методології оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання свідчить про відсутність єдиної моделі оцінки кредитоспроможності з універсальним набором аналітичних методів, яка б надавала можливості прийняття оптимальних управлінських рішень щодо встановлення кредитних відносин з клієнтом банку.

Відповідно до підходу, що обґрунтовано в дослідженні щодо сутності кредитоспроможності, остання на методичному рівні повинна виражатися через комплекс взаємозв'язаних кількісних і якісних показників, які в своїй єдності визначають ступінь (рівень) кредитоспроможності потенційного позичальника. Перелік таких показників буде складатися з тих, що розраховуються на основі статистичних даних, та характеристик потенційного позичальника, які можуть бути отримані на основі експертних суджень. Тому перспективним є розвиток моделі оцінки кредитоспроможності позичальників заснованої на комплексних методиках визначення узагальнюючого показника кредитоспроможності.

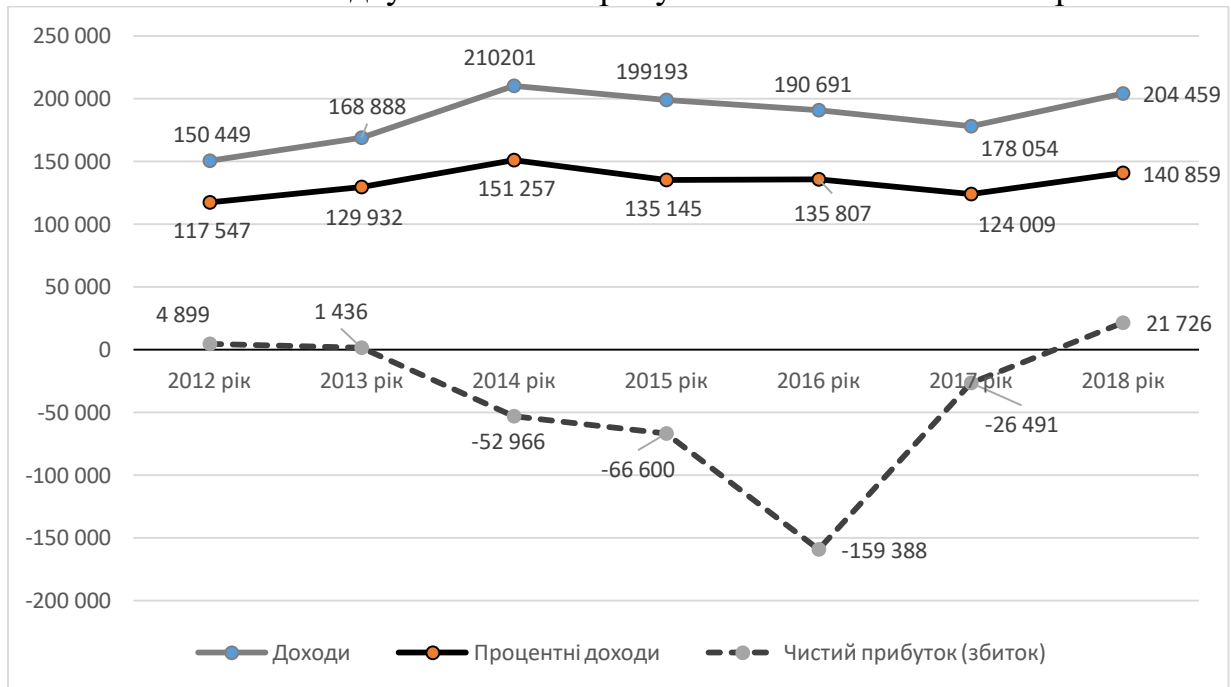
Паралельно потрібно створити в країні належне нормативне забезпечення для визначення кредитоспроможності потенційних позичальників і системи рейтингів надійності суб'єктів господарювання, що стандартизувало б відповідні процедури у відповідь на вимоги Базельського комітету банківського нагляду. Як доведено в роботі, оптимальним є домінування внутрішньобанківських рейтингових систем для визначення кредитних ризиків.

Необхідність врахування фактору зовнішньоекономічної діяльності для аналізу кредитоспроможності підприємств-експортерів передусім пов'язана із посиленням впливу експортних операцій на макроекономічні показники. Зокрема, у 2018 році Україна отримала доходи від експорту товарів і послуг у розмірі 59 млрд. доларів. ВВП України склав 3 558 млрд. гривень, що при курсі 27 гривень за долар становить 131 млрд. доларів. Частка експорту у ВВП склала 44 %. Крім того, близько 15 млрд. доларів країна отримала від первинних і вторинних доходів, а це означає, що сумарно країна отримала приблизно 74 млрд. доларів зовнішніх валютних надходжень, що дорівнює приблизно 56 % від ВВП країни. При оцінці впливу зовнішньоекономічної діяльності на кредитоспроможність конкретного підприємства обґрунтовано необхідність врахування цього фактору, якщо він чинить достатній вплив на доходи підприємства (частка експорту складає 10 % і вище в структурі його доходу), особливо, якщо дохід від експорту дозволяє підприємству досягнути точки безбитковості. У діючій методиці НБУ виділення частки експорту в показниках прибутку чи доходу для розрахунку фінансових показників, що використовуються в моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника-юридичної особи не має економічного сенсу, адже в підсумку не впливає на значення результатів розрахунку цих показників. Тому існуючі моделі розрахунку інтегрального показника боржника-юридичної особи потрібно удосконалити шляхом включення якісних показників та тих, що характеризують експортну діяльність. Внесення змін має бути здійснене: через визначення рівня кредитоспроможності потенційного позичальника, заснованого на альтернативних методах, наприклад, інструментарії нечіткої логіки; на рівні моделі оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника (потребує уточнення переліку та методики розрахунку фінансових показників, що використовуються для визначення комплексного показника фінансового стану підприємства).

У другому розділі **“Формування методичних засад оцінки кредитоспроможності підприємств-експортерів”** досліджено кредитний портфель вітчизняних банків та стан впровадження підходів Національного банку до оцінки фінансового стану боржника-юридичної особи, концептуальні засади трансформації діючої методики оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників комерційних банків, оцінку кредитоспроможності підприємств-експортерів на основі експрес-аналізу.

Останні п'ять років банківська система України розвивається в умовах військового конфлікту та перманентної політичної й економічної кризи. Після окупації АР Крим та частин Донецької та Луганської областей вітчизняні комерційні банки втратили частину своїх активів, що залишились на

окупованих територіях. Зазначені події змусили НБУ до заходів щодо стабілізації фінансової системи, які призвели до виведення великої кількості неплатоспроможних банків з ринку. Зокрема, за даними НБУ кількість банків в Україні протягом 2014-2019 р. скоротилася із 180 до 77. В ці ж періоди спостерігається різке скорочення прибутку та нарощення збитків у банківській системі (рис. 2.). Зокрема, прибуток банків України у 2013 р. у розмірі 1 436 млн. грн. змінився на збиток за підсумками 2014 р. у розмірі – 52 966 млн. грн. У подальшому спостерігалось збільшення розміру збитків вітчизняних банків, пікове значення яких за підсумками 2016 року склало – 159 388 млн. грн.

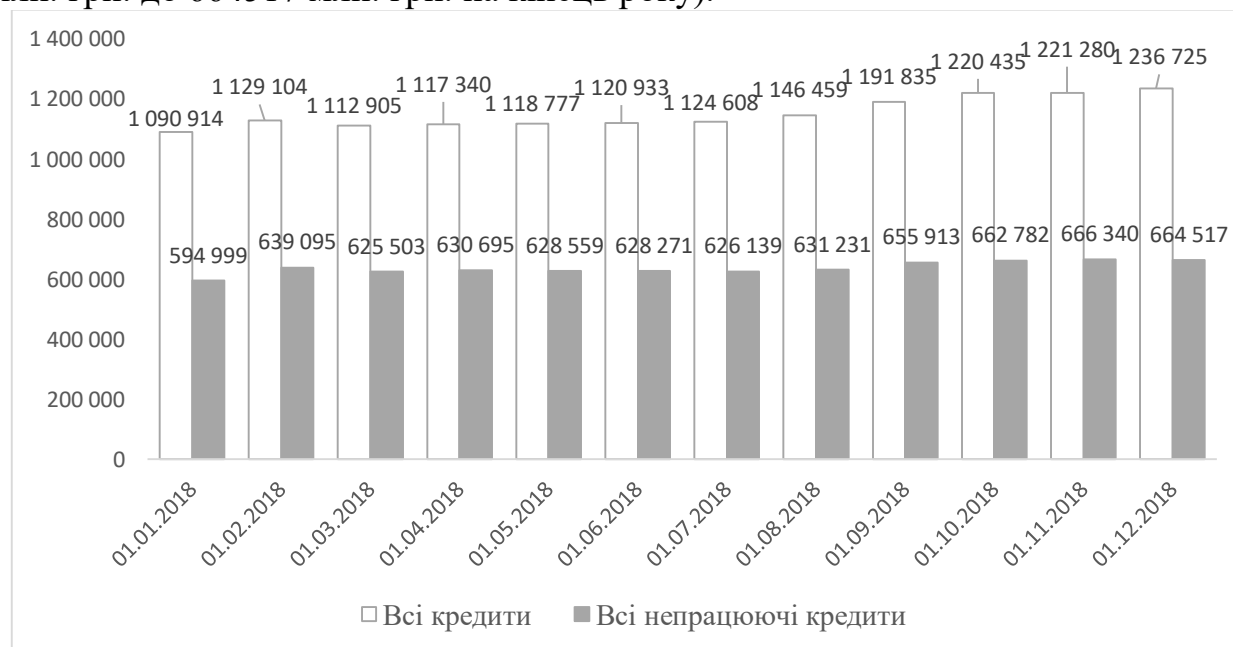

Рис. 2. Динаміка доходів та чистого прибутку (збитку) банків України у 2012-2018 р.р. (в млн. грн.)

Основним фактором, що призвів до нарощення збитків у банківській системі став процес виведення неплатоспроможних банків з ринку у період з 2014 р. до 2017 р. Водночас, не менш впливовим фактором на зростання збитковості банків стала зміна порядку розрахунку розміру резервів за активними операціями, що призвело до вилучення значних обсягів коштів на формування резервів. Варто також відмітити, що процентні доходи (що отримуються переважно від кредитних операцій) протягом всього періоду складали лівову частку у загальних доходах комерційних банків, а саме 69 % у 2018 р. При цьому, як видно з рис. 2. тенденції зміни доходів банків протягом 2012-2018 р.р. повторюють тенденції зміни процентних доходів, тому можна зробити висновок, що кредитні операції залишаються основними прибуткоутворюючими операціями вітчизняних банків.

Варто відмітити, що порядок визначення рівня кредитного ризику позичальників-юридичних осіб, був впроваджений Положенням НБУ № 351 у 2017 р. з метою зниження рівня кредитного ризику та скорочення частки непрацюючих кредитів у вітчизняній банківській системі. Однак, протягом усього 2018 р. частка непрацюючих кредитів у банківській системі становила

понад 50 %, не зважаючи на застосування нового Положення НБУ. Якщо звернути увагу на рис. 3, то можна відстежити у 2018 р. в абсолютних показниках, як зростання обсягів виданих банками кредитів, так і паралельне зростання непрацюючих кредитів банків України. Зокрема, обсяги кредитування у 2018 р. зросли на 13,37 % (з 1090914 млн. грн. до 1236725 млн. грн на кінець року), а обсяги непрацюючих кредитів зросли на 11,7 % (з 594999 млн. грн. до 664517 млн. грн. на кінець року).

Рис. 3. Обсяги виданих кредитів банками України та обсяги непрацюючих кредитів банків України у 2018 р.

Крім того, за даними НБУ, частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків України майже не змінилася та залишається на високому рівні понад 53 %. При цьому частка непрацюючих кредитів фізичним особам скоротилась із 53,51 % до 48,22 %, а частка непрацюючих кредитів в корпоративному секторі зросла з 56,03 % до 56,26 %.

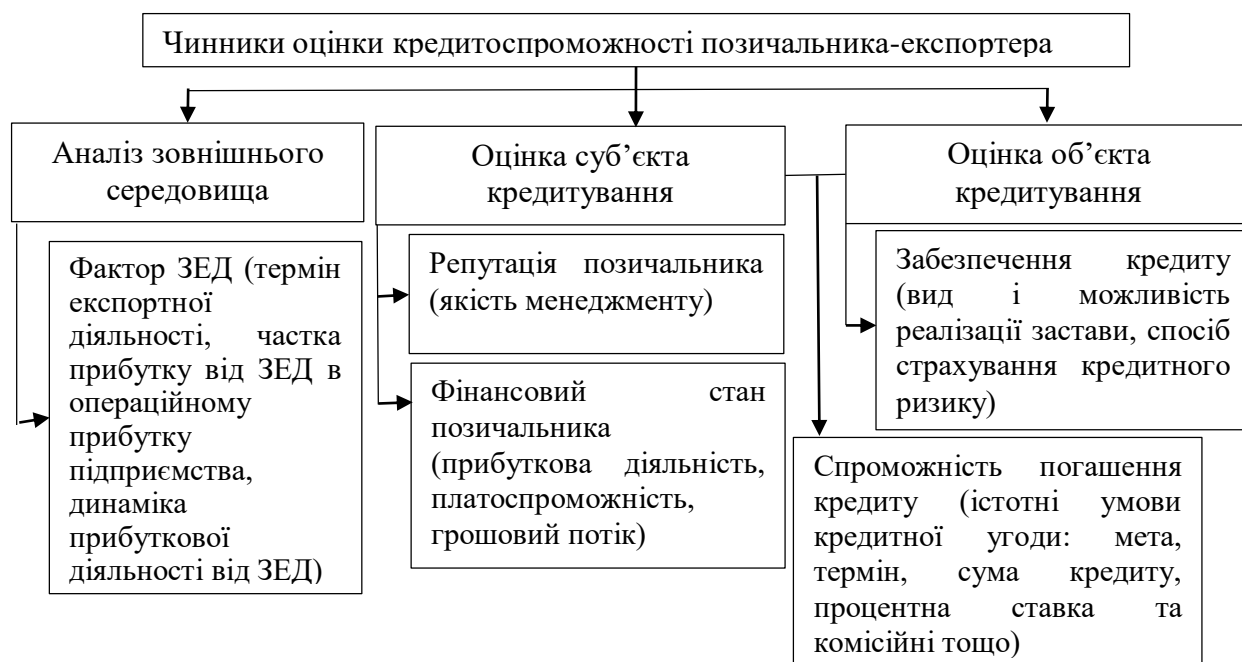
Зростання частки непрацюючих кредитів в корпоративному секторі можна було б пояснити скороченням обсягів кредитування при наявних обсягах непрацюючих кредитів. Однак, ситуація є протилежною, тобто на фоні зростання обсягів кредитування корпоративного сектору (у 2018 р. обсяги кредитування корпоративного сектору зросли на 6,3 %) пропорційно зростають обсяги та частка непрацюючих кредитів. Це свідчить про те, що банки продовжують кредитувати неплатоспроможних позичальників, не зважаючи на нові підходи до оцінки кредитного ризику. Таким чином, статистичні дані доводять невисоку ефективність діючої методики НБУ щодо визначення рівня кредитного ризику позичальника-юридичної особи.

Проведене дослідження нормативно-методичного забезпечення оцінки кредитоспроможності в Україні підтвердило, що закріплена «Положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» модель, не відповідає потребам належного забезпечення вітчизняної економіки кредитними ресурсами та вимогам

Базельського комітету з питань банківського нагляду. Для розв'язку зазначеної проблеми, пропонується відмінити єдиний стандартизований підхід до оцінки кредитоспроможності клієнтів вітчизняних комерційних банків, з подальшим переходом до використання рекомендацій Базельського комітету з питань банківського нагляду. Тобто банки повинні мати право на власний розсуд приймати рішення про застосування одного з двох варіантів вимірювання кредитного ризику: стандартизований, заснований на присвоєнні зовнішнього кредитного рейтингу відповідними незалежними агентствами, або метод IRB, що базується на власних внутрішніх рейтингах окремого комерційного банку.

Зважаючи на особливості національної економіки бажаними (такими, що підтримуються регулятором) повинні бути комплексні методики оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників. В результаті дослідження домінуючих закордоном подібних методик було з'ясовано, що вони передбачають роботу з потенційним позичальником у два етапи. На першому відбувається експрес-аналіз на основі кредитної заявки та додаткових документів, що подає клієнт банку. В разі подальшого розгляду потенційної кредитної угоди як перспективної, на другому етапі, банківські фахівці здійснюють поглиблений аналіз з метою прийняття остаточного рішення з деталізацією умов кредитної угоди.

В дисертації обґрунтовано етапи експрес-аналізу та виділені базові чинники, що визначають кредитоспроможність потенційних позичальників банку, основною для яких є експортна діяльність. До зазначених чинників віднесено: фактор ЗЕД, репутація позичальника, фінансовий стан позичальника, забезпечення кредиту, спроможність погашення кредиту (рис. 4).

Рис. 4. Складові моделі експрес-аналізу кредитоспроможності підприємств експортерів

Вказані чинники дозволили сформувати модель, особливістю якої є використання експертно-аналітичної інформації для прогнозу рівня

кредитоспроможності потенційних позичальників банку, основною для яких є експортна діяльність. Отриманий в моделі вихідний параметр Z дає можливість оцінити кредитоспроможність позичальника-експортера як: B – високий рівень кредитоспроможності, C – середній (допустимий) рівень кредитоспроможності, H – низький рівень кредитоспроможності. У разі отримання в результаті експрес-аналізу низького рівня кредитоспроможності кредитні фахівці мають відхилити кредитну заявку позичальника, у випадку присвоєння середнього чи високого рівня кредитоспроможності здійснюється подальший поглиблений аналіз кредитоспроможності позичальника. Застосування експрес-аналізу дає можливість уникнути втрат часу та інших ресурсів на проведення детального аналізу кредитоспроможності потенційно некредитоспроможних позичальників.

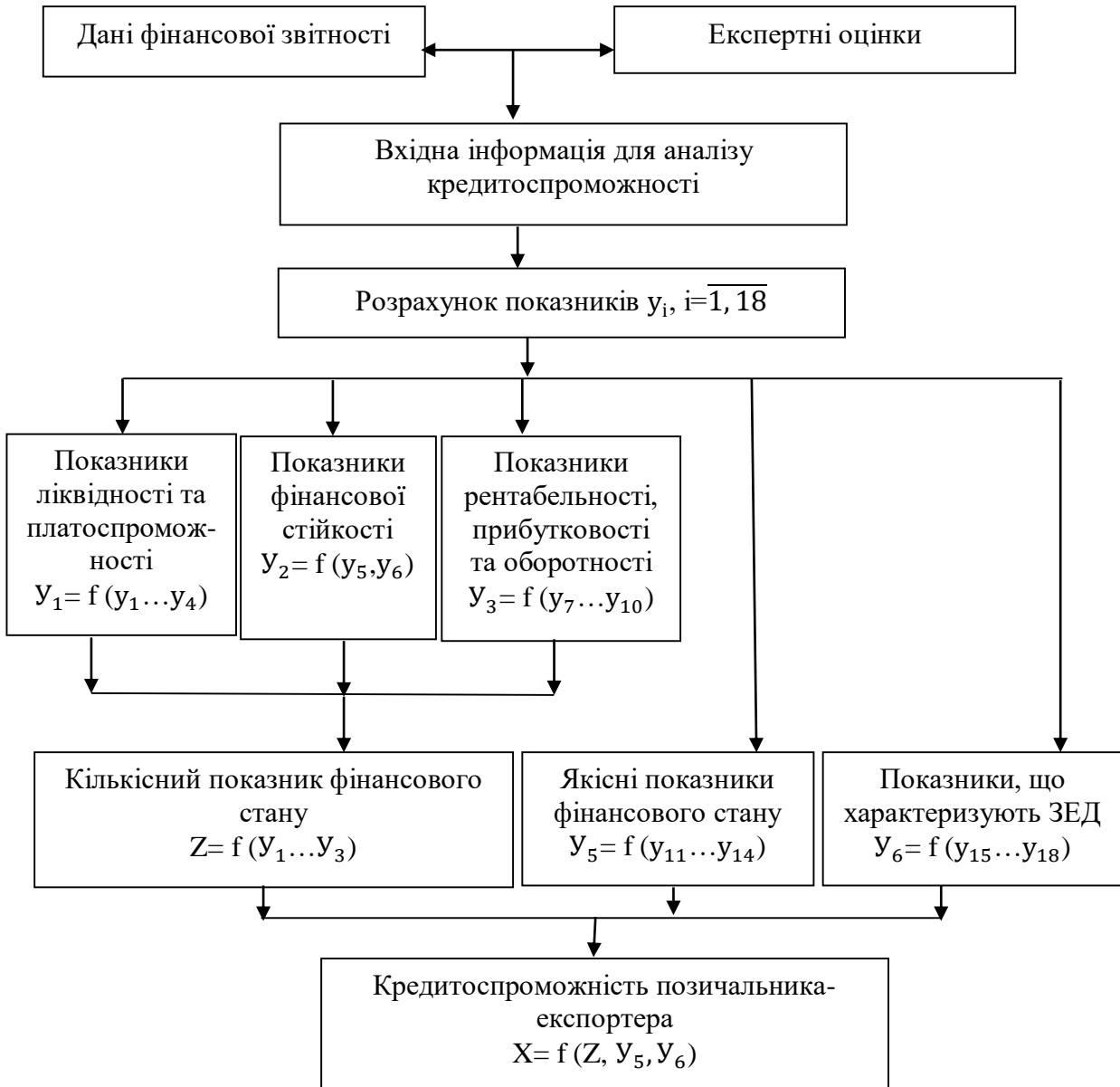
У третьому розділі “**Розвиток методичного підходу до оцінки кредитоспроможності підприємств-експортерів**” визначено передумови використання теорії нечітких множин для поглибленого аналізу кредитоспроможності підприємств-експортерів, розроблено комплексну модель поглибленого аналізу кредитоспроможності підприємств-експортерів із застосуванням теорії нечітких множин, удосконалено організаційне та нормативне забезпечення оцінки кредитоспроможності підприємств-експортерів.

Специфіка діяльності кожного окремого потенційного позичальника, пов’язана з характером його виробничої та фінансової діяльності, не дозволяє запровадити універсальні методологічні підходи до оцінки кредитоспроможності. Однак, можна передбачити оптимальний набір показників для отримання достовірної оцінки у поєднанні з інноваційною технологією її визначення, якою є нечітка логіка.

Запропонована в дослідженні комплексна модель оцінки кредитоспроможності позичальника-експортера, що базується на теорії нечітких множин, усуває недоліки дискримінантних моделей. Зокрема, вона дозволяє враховувати якісні показники, які мають вплив на кредитоспроможність позичальника, в тому числі окремий фактор впливу на кредитоспроможність – експортну діяльність. Перевагами розробленої моделі оцінки кредитоспроможності позичальника-експортера, що базується на теорії нечітких множин, є можливість її навчання та адаптації до змін зовнішнього середовища та регулювання, а також висока точність у порівнянні з альтернативними математичними методами навіть без навчання на реальних даних. Використання моделі оцінки кредитоспроможності позичальника-експортера, що базується на теорії нечітких множин не суперечить вимогам Базельського комітету, а також підходам НБУ щодо визначення розміру кредитного ризику.

Використаний в дослідженні підхід до розкриття змісту кредитоспроможності як комплексної характеристики, передбачає побудову моделі, що дозволяє безпосередньо розраховувати рівень кредитоспроможності позичальника з врахуванням сукупності взаємозв’язаних кількісних (облікових і статистичних даних) і якісних (які можуть бути отримані на основі експертних

суджень) показників. Даний показник є оберненим до поняття ймовірності дефолту боржника, що використовується у діючій методиці регулятора для визначення розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Алгоритм розрахунку кредитоспроможності позичальника-експортера відображений на рис. 5.

Рис. 5. Схема розрахунку кредитоспроможності позичальника-експортера

Отриманий вихідний параметр X дозволяє охарактеризувати кредитоспроможність позичальника-експортера як: $ДВ$ – дуже висока, $В$ – висока, $С$ – середня, $Н$ – низька або $ДН$ – дуже низька, а також отримати його конкретне числове значення. Таким чином, розрахувавши рівень кредитоспроможності потенційного позичальника можна визначити імовірність дефолту позичальника та розмір кредитного ризику за активом на індивідуальній основі.

Проведена оцінка сучасного стану нормативно-правового забезпечення аналізу кредитоспроможності позичальника дозволила виділити низку заходів з його удосконалення. По-перше, це розширення понятійного апарату діючого законодавства, що регламентує банківську діяльність та кредитний процес. По-друге, потребують більш повної імплементації міжнародні стандарти у вітчизняне банківське законодавство в частині розширення прав комерційних банків під час використання індивідуальних моделей оцінки кредитоспроможності, що передбачає впровадження системи внутрішніх рейтингів для комерційних банків згідно з рекомендаціями Базельського комітету з банківського нагляду.

Запропоновано удосконалити редакцію окремих розділів та статей діючих нормативних актів шляхом доповнення понятійного апарату вищенаведеним терміном «кредитоспроможність позичальника банку» та розширення можливостей введення до методики визначення показника фінансового стану позичальника якісних показників.

В роботі уточнено склад та зміст внутрішньобанківських документів з організації кредитного процесу та кредитоспроможності позичальника-юридичної особи з врахуванням впливу експортної діяльності в напрямку розширення інформаційної бази для оцінки: удосконалено анкету-заявку потенційного позичальника та загальний перелік документів, необхідний для здійснення належного аналізу з врахуванням впливу окремих факторів ЗЕД на формування комплексного показника.

ВИСНОВКИ

В дослідженні отримані результати, що у сукупності вирішують наукове завдання, яке полягало в обґрунтуванні теоретико-методичних та організаційних положень оцінки кредитоспроможності підприємств-експортерів та розробці практичних рекомендацій, спрямованих на її удосконалення. Основні висновки по дисертації є такими:

1. В результаті дослідження теоретичних основ кредитоспроможності та оцінки підходів до її визначення було з'ясовано, що кредитоспроможність є комплексним оціночним показником, яка розкриває здатність одержання кредиту потенційним позичальником відповідно до вимог конкретних умов за договором, в контексті реалізації можливостей і забезпечення інтересів кредитора. Зазначена дефініція розкриває кредитоспроможність потенційного позичальника у більш широкому розумінні з врахуванням комплексу об'єктивних і суб'єктивних характеристик, а підхід до оцінки кожної потенційної кредитної операції має бути суто індивідуальним.

2. Попри значну кількість достатньо обґрунтованих та апробованих на практиці методик, на сьогодні відсутня універсальна модель оцінки кредитоспроможності, яка б надавала можливості прийняття адекватних управлінських рішень щодо встановлення кредитних відносин з клієнтом банку. В роботі доведено, що кредитоспроможність на методичному рівні повинна виражатися через комплекс взаємозв'язаних кількісних і якісних показників, які в своїй єдності визначають ступінь кредитоспроможності

потенційного позичальника. В систему таких показників повинні увійти як ті, що розраховуються на основі статистичних даних, так і характеристики потенційного позичальника, які можуть бути отримані на основі експертних суджень.

3. В дослідженні відстоюється гіпотеза щодо позитивного впливу експортної діяльності підприємств, як якісного фактору, на оцінку їх кредитоспроможності для потреб банківського кредитування. Відповідно мають бути здійснені зміни в методиці для визначення розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: шляхом визначення рівня кредитоспроможності потенційного позичальника, заснованого на альтернативних методах, наприклад, інструментарії нечіткої логіки; на рівні моделі оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника (потребує уточнення перелік та методики розрахунку фінансових показників, що використовуються для визначення комплексного показника фінансового стану підприємства).

4. Проведене дослідження, підтверджене аналітичними даними, свідчить про низьку ефективність методики НБУ з оцінки кредитного ризику за кредитами юридичним особам. Остання не відповідає потребам належного забезпечення вітчизняної економіки кредитними ресурсами та вимогам Базельського комітету з питань банківського нагляду. Пропонується відмінити єдиний стандартизований підхід до оцінки кредитоспроможності підприємств, тобто банки повинні мати право на власний розсуд приймати рішення про застосування одного з двох підходів до вимірювання кредитного ризику: стандартизований, заснований на присвоєнні зовнішнього кредитного рейтингу відповідними незалежними агентствами, або метод IRB, що базується на власних внутрішніх рейтингах окремого комерційного банку.

Зважаючи на особливості національної економіки регулятора рекомендовано підтримати комплексні методики оцінки кредитоспроможності. Також перспективним є запровадження як для комерційних банків, так і для самих підприємств-позичальників методик попереднього (експрес) та поглибленого аналізу, що базуються на інструментах нечіткої логіки.

5. В роботі показано, що залишається актуальним вивчення та виявлення перспектив практичного застосування моделі оцінки кредитоспроможності підприємств на основі методу нечітких множин. Даний метод дозволяє аналізувати кредитоспроможність, спираючись не тільки на формальні критерії, якими є набір фінансових коефіцієнтів за галузями, а й суб'єктивні показники підприємства, зважаючи на його ринкову й управлінську специфіку.

В результаті дослідження домінуючих закордонних методик комплексного аналізу кредитоспроможності потенційних позичальників банку було з'ясовано, що вони передбачають роботу з потенційним позичальником у два етапи. На першому відбувається експрес-аналіз на основі кредитної заявки та додаткових документів, що подає клієнт банку. В разі подальшого розгляду потенційної кредитної операції як перспективної, на другому етапі банківські фахівці здійснюють поглиблений аналіз з метою прийняття остаточного рішення з

деталізацією умов кредитної угоди. При цьому інструментарій нечіткої логіки використовується в обох випадках.

6. В роботі запропоновано уточнений набір показників для отримання достовірної оцінки кредитоспроможності у поєднанні з інноваційною технологією її визначення, якою є нечітка логіка. Розроблена в дослідженні модель оцінки кредитоспроможності позичальника-експортера, усуває недоліки дискримінантних моделей за рахунок можливості її навчання та адаптації до змін зовнішнього середовища та регулювання, а також високої точності у порівнянні з альтернативними математичними методами, навіть без навчання на реальних даних. Зокрема, вона дозволяє враховувати якісні показники, які мають вплив на кредитоспроможність позичальника-експортера.

8. Використаний в дослідженні підхід до розкриття змісту кредитоспроможності як комплексної характеристики, передбачає побудову моделі, що дозволяє безпосередньо розраховувати рівень кредитоспроможності позичальника з врахуванням сукупності взаємозв'язаних кількісних і якісних показників. Даний показник є оберненим до поняття ймовірності дефолту боржника, що використовується у діючій методиці регулятора для визначення розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Таким чином, розрахувавши рівень кредитоспроможності потенційного позичальника можна визначити імовірність дефолту позичальника та розмір кредитного ризику за активом на індивідуальній основі.

9. Проведена оцінка сучасного стану нормативно-правового забезпечення аналізу кредитоспроможності позичальника дозволила виділити низку заходів з його удосконалення. По-перше, це розширення понятійного апарату діючого законодавства, що регламентує банківську діяльність та кредитний процес. По-друге, потрібно здійснити більш повну імплементацію міжнародних стандартів у вітчизняне банківське законодавство в частині розширення прав комерційних банків під час використання індивідуальних моделей оцінки кредитоспроможності, що передбачає: впровадження системи внутрішніх рейтингів для комерційних банків згідно з рекомендаціями Базельського комітету з банківського нагляду.

10. Дістало подальшого розвитку склад та зміст внутрішньобанківських документів з оцінки кредитних ризиків та кредитоспроможності позичальника-юридичної особи з врахуванням впливу експортної діяльності в напрямку розширення інформаційної бази для оцінки шляхом уточнення: анкети-заявки потенційного позичальника та загального переліку документів, необхідного для здійснення належного аналізу кредитоспроможності з врахуванням впливу окремих факторів ЗЕД на формування комплексного показника.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Маркович Т.Г., Новак О.С. Вплив експортної діяльності на оцінку кредитоспроможності підприємства. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». 2018. № 4. С. 145-156. (Index Copernicus, GS) (заг. обсяг

0,63 д.а., особисто автору належить 0,33 д.а.: обґрунтовано вплив експортної діяльності на оцінку кредитоспроможності підприємства як окремого чиннику).

2. Маркович Т.Г., Новак О.С., Петрук О.М. Врахування фактора зовнішньоекономічної діяльності при визначенні кредитоспроможності суб'єкта господарювання. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: Міжнародний збірник наукових праць. 2019. № 1. С. 64-71. (Index Copernicus, GS, DOAJ, WorldCat, BASE, Ulrich's Periodical Directory, RePec) (заг. обсяг 0,61 д.а., особисто автору належить 0,21 д.а.: виявлено перелік складових експортної діяльності для оцінки кредитоспроможності підприємства)

3. Маркович Т.Г. Аналіз впровадження підходів Національного банку до оцінки фінансового стану боржника – юридичної особи та стан кредитного портфелю вітчизняних банків. Вісник ЖДТУ. Серія: Економіка, управління та адміністрування. 2019, № 2 (88). С. 128-135. (Index Copernicus, GS, DOAJ) (0,65 д.а.)

4. Маркович Т.Г. Теоретико-методологічні підходи до трансформації діючої методики оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників комерційних банків. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки», 2019. № 1. С. 224-237. (Index Copernicus, GS) (0,65 д.а.)

5. Маркович Т.Г. Розвиток експрес-аналізу кредитоспроможності підприємств-експортерів на основі методу нечіткої логіки. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: Міжнародний збірник наукових праць. 2019. № 2. С. 55-60. (Index Copernicus, GS, DOAJ, WorldCat, BASE, Ulrich's Periodical Directory, RePec) (0,59 д.а.)

6. Маркович Т.Г. Аналіз кредитоспроможності суб'єкта господарювання-експортера із застосуванням теорії нечітких множин. Ефективна економіка. 2019. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7243>. (Index Copernicus, GS) (0,73 д.а.)

Статті у періодичних наукових виданнях держав Європейського Союзу:

7. Маркович Т.Г. Наукові розвідки щодо сутності оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання. European Cooperation. 2015. Vol 5(5). P. 163-175. (Index Copernicus, ERIH PLUS, Biblioteka Narodowa w Polsce, PBN, Citefactor, I2OR, GS) (0,86 д.а.). (Польща).

8. Маркович Т.Г. Стан та перспективи формування комплексної методології оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання. European Cooperation, 2016. Vol 12(19). P. 102-118. (Index Copernicus, ERIH PLUS, Biblioteka Narodowa w Polsce, PBN, Citefactor, I2OR, GS) (1,1 д.а.). (Польща).

Матеріали конференцій:

9. Маркович Т.Г. Особливості діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в контексті оцінки їх кредитоспроможності. Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. [Електронне видання]. Київ: КНЕУ, 2018. 446 с. С. 283-286. (0,1 д.а.).

10. Маркович Т.Г. Наукові розвідки щодо сутності оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання. Розвиток національних фінансово-економічних систем в умовах глобальних викликів: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (5 жовтня 2018 р.; м. Київ) / Відпов. за вип. С. Остапчук. К.: ТОВ «ВІПО», 2018. 370 с. С. 208-212. (0,28 д.а.).

11. Маркович Т.Г. Стан та перспективи формування комплексної методології оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання. Розвиток фінансових відносин суб'єктів господарювання в умовах динамічного зовнішнього середовища: матеріали Інтернет-конференції (15 листопада 2018 р.; м. Житомир). Житомир: ЖДТУ, 2018. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/rozvytok-finansovyh-vidnosyn-sub-yektiv-gospodaryuvannya-v-umovah-dynamichnogo-zovnishnogo-seredovyshha-15-lystopada-2018-r/> (0,16 д.а.).

12. Маркович Т.Г., Новак О.С. Перспективи врахування фактору зовнішньоекономічної діяльності при визначенні кредитоспроможності суб'єкта господарювання. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки (15-17 травня 2019 р.; м. Житомир). Житомир : ЖДТУ, 2019. 1008 с. С. 973-974. (заг. обсяг 0,19 д.а., особисто автору належить 0,1 д.а.: обґрунтовано вплив експортної діяльності на оцінку кредитоспроможності підприємства як окремого чиннику).

13. Маркович Т. Аналіз стану кредитного портфелю вітчизняних банків в контексті впровадження нових підходів національного банку до оцінки фінансового стану боржника – юридичної особи. Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (31 травня 2019 р.; м. Переяслав-Хмельницький). Переяслав-Хмельницький, 2019 р. 195 с. С. 30-34. (0,23 д.а.).

14. Маркович Т.Г. Перспективи використання теорії нечітких множин для оцінки кредитоспроможності підприємств-експортерів. Економіка, менеджмент та аудит: сучасні проблеми, перспективи та напрями розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня 2019 р.; м. Львів). Львів: ЛЕФ, 2019. 152 с. С.110-112. (0,16 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Маркович Т.Г. Оцінка комерційними банками кредитоспроможності підприємств-експортерів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Державний університет «Житомирська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Житомир, 2019.

Дисертаційна робота присвячена вирішенню науково-прикладного завдання – обґрунтуванню теоретико-методичних та організаційних положень оцінки кредитоспроможності підприємств-експортерів та розробці практичних рекомендацій, спрямованих на її удосконалення. Поглиблено теоретичні засади кредитоспроможності на понятійному та методичному рівнях виявлені

концептуальні засади трансформації діючої вітчизняної моделі оцінки кредитоспроможності. Сформовано методичні підходи експрес- та поглибленого аналізу кредитоспроможності підприємств-експортерів на основі комплексних методик із застосуванням теорії нечітких множин. Уточнено організаційне забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника-експортера на рівні комерційного банку та напрями удосконалення її регламентації в нормативних актах різних рівнів.

Ключові слова: кредитоспроможність, ймовірність дефолту боржника, позичальник, експортер, кредитний ризик, нечітка логіка, комплексна модель оцінки кредитоспроможності, платоспроможність, фінансова стійкість, розмір кредитного ризику за активом на індивідуальній основі.

ABSTRACT

Markovich T.G. Creditworthiness assessment of exporting enterprises by commercial banks. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

The thesis of obtaining a candidate's degree of economic sciences in specialty 08.00.09 – accounting, analysis and audit (by the types of economic activity). – Zhytomyr Polytechnic State University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Zhytomyr, 2019.

The dissertation is devoted to the solution of the scientific and applied problem - substantiation of theoretical and methodological and organizational provisions of the creditworthiness of the exporting enterprise and development of practical recommendations aimed at its improvement.

As a result of the study of the creditworthiness theoretical foundations and the assessment of approaches to its determination, it has been found that creditworthiness is a complex evaluation indicator that discloses the ability to obtain a loan by a potential borrower in accordance with the specific conditions of the contract, in the context of realizing the opportunities and securing the interests of the lender. This definition discloses the creditworthiness of the potential borrower in a broader sense, considering a set of (objective and subjective) characteristics, and means that the approach to the evaluation of each potential credit transaction must be purely individual.

Nowadays, there is no universal model of creditworthiness assessment that would provide adequate managerial decisions for establishing credit relations with a bank's client. To improve the current situation, credit at methodological level should be expressed through a set of interrelated quantitative (calculated on the basis of statistics) and qualitative (characteristics that can be obtained from expert judgments) indicators that in their unity determine the creditworthiness degree of the potential borrower.

The study argues for a significant impact of export activity of enterprises as a qualitative factor in determining their creditworthiness for the needs of bank lending. Neglecting this factor can lead to false and distorted results, so this factor needs to be considered.

The conducted research, confirmed by analytical data, shows the low efficiency of the NBU methodology for credit risk assessment for loans to legal entities. The latter does not meet the needs of the credit economy and the requirements of the

Basel Committee on Banking Supervision for the domestic economy. It is proposed to abolish the unified standardized approach to credit assessment of clients of domestic banks, that is, the latter should have the discretion to decide on the use of one among two approaches to measuring credit risk: a standardized one, based on the assignment of external credit rating by relevant independent agencies, or by IRB, or is based on the individual internal ratings of an individual commercial bank. Given the peculiarities of the national economy of the regulator, it is recommended to support comprehensive credit assessment techniques.

Proper application of complex analysis methods of the enterprise creditworthiness involves working with a potential borrower in two stages. The first one is a rapid analysis based on the loan application and additional documents submitted by the client to the bank. In the case of further consideration of a potential loan transaction as a promising, in the second stage, bank experts carry out in-depth analysis in order to make a final decision detailing the terms of the loan agreement. The use of rapid analysis makes it possible to avoid wasting time and other resources in conducting a detailed analysis of the creditworthiness of potentially insolvent borrowers.

The paper provides a refined set of indicators to obtain a reliable assessment of creditworthiness in combination with the innovative technology of its definition – a fuzzy logic tool. The research model of creditworthiness assessment of the borrower-exporter developed in the study eliminates the disadvantages of discriminatory models due to the possibility of its learning and adaptation to changes in the environment and regulation, as well as high accuracy in comparison with alternative mathematical methods, even without learning on real data.

The approach used in the study to disclose the content of creditworthiness as a complex characteristic, involves the construction of a model that allows to calculate the creditworthiness level of the borrower directly, considering the set of interrelated quantitative and qualitative indicators. This indicator is inverted to the notion of the probability of borrower's default, which is used in the current methodology of the regulator for determining the loan loss amount on active banking transactions. That is, by calculating the level of creditworthiness, it is possible to determine the probability of a borrower's default and the amount of credit risk on an asset on an individual basis.

The current state assessment of legal support for the creditworthiness analysis of the borrower has allowed to distinguish a number of measures to improve it: it requires an expansion of the conceptual apparatus of the current legislation governing the credit process, and it is necessary to make a more complete implementation of international standards in the domestic law in the extension of banks individual credit assessment models.

In order to improve the information support of the exporting enterprises' creditworthiness, it is specified: a questionnaire-application of a potential borrower and a general list of documents necessary for making proper calculations, considering the influence of certain factors of the FEA on the formation of a comprehensive indicator.

Keywords: creditworthiness, probability of default, borrower, exporter, credit risk, fuzzy logic, complex model of creditworthiness assessment, solvency, financial stability, credit risk size of the asset on an individual basis.

АННОТАЦІЯ

Маркович Т.Г. Оценка коммерческими банками кредитоспособности предприятий-экспортеров. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Государственный университет «Житомирская политехника. – Житомир, 2019.

Диссертация посвящена решению научно-прикладной задачи – обоснованию теоретико-методических и организационных положений оценки кредитоспособности предприятий-экспортеров и разработке практических рекомендаций, направленных на ее совершенствование. Углубленно теоретические основы кредитоспособности на понятийном и методическом уровнях; обнаружены концептуальные основы трансформации действующей отечественной модели оценки кредитоспособности. Сформированы методические подходы экспресс- и углубленного анализа кредитоспособности предприятий-экспортеров на основе комплексных методик с применением теории нечетких множеств. Уточнено организационное обеспечение оценки кредитоспособности заемщика-экспортера на уровне коммерческого банка и направления совершенствования ее регламентации в нормативных актах разных уровней.

Ключевые слова: кредитоспособность, вероятность дефолта должника, заемщик, экспортер, кредитный риск, нечеткая логика, комплексная модель оценки кредитоспособности, платежеспособность, финансовая устойчивость, размер кредитного риска по активу на индивидуальной основе.

Підписано до друку 18.11.2019 р.

Формат 60x90 1/16. Папір друкарський. Друк офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100.

Замовлення № ____

Віддруковано в ПП “Рута”

10014, Україна, м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17а

Свідоцтво про внесення в Державний реєстр

серія ДК № 3671 від 14.01.2010